

Волощук Г. М., Ковальчук М.П., Солецький О. М.

***Методичні рекомендації з виробничої
педагогічної практики для студентів IV курсу
напряму підготовки 6.020303 «Філологія
(українська мова і література)»***

**Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»
Коломийський інститут**

***Методичні рекомендації з виробничої
педагогічної практики для студентів IV курсу
напряму підготовки 6.020303 «Філологія
(українська мова і література)»***

**Івано-Франківськ
2014**

УДК 371.133:80-057.87

ББК 74.580.22

Методичні рекомендації з виробничої педагогічної практики для студентів IV курсу напряму підготовки 6.020303 «Філологія (українська мова та література)» / Автори-укладачі: Г.М. Волощук, М.П. Ковальчук, О.М. Солецький. – Івано-Франківськ: НАІР, 2014. – 68 с.

У посібнику вміщено загальні положення про проходження виробничої педагогічної практики, зміст, етапи, критерії оцінювання виробничої педагогічної практики, методичні вказівки й рекомендації щодо проведення та аналізу уроків з української мови та літератури, зразки індивідуальних завдань.

Для студентів IV курсу напряму підготовки 6.020303 «Філологія (українська мова та література)».

Методичні рекомендації розробили:

Волощук Галина Михайлівна, кандидат філологічних наук, викладач кафедри філології, керівник практики Коломийського інституту ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»;

Ковальчук Михайло Петрович, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри філології Коломийського інституту ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»;

Солецький Олександр Маркіянович, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

Рецензенти:

Василевич Гафія Ярославівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»;

Червінська Інна Богданівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та методики початкового навчання ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

Розроблено відповідно до Положення про організацію та проведення практик у ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (2014 р.) та рекомендовано до друку вченою радою Коломийського інституту (протокол № 6 від 18 квітня 2014 р.).

ЗМІСТ

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ	4
ОРГАНІЗАЦІЯ ТА КЕРІВНИЦТВО ПРАКТИКОЮ	8
ЕТАПИ ВИРОБНИЧОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ	9
ФОРМИ ТА МЕТОДИ КОНТРОЛЮ	11
ЗМІСТ ВИРОБНИЧОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ	15
ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ Й РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДГОТОВКИ УРОКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	18
ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ Й РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДГОТОВКИ УРОКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ	22
ПОСЛІДОВНІСТЬ ПРОВЕДЕННЯ АНАЛІЗУ УРОКІВ	26
ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ СТУДЕНТІВ	29
ДОДАТКИ	31
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	50

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Виробнича педагогічна практика для студентів 4 курсу напряму підготовки 6.020303 «Філологія (українська мова і література)» Коломийського інституту є невід’ємною складовою частиною професійної педагогічної підготовки фахівців, які здобувають освітньо-кваліфікаційний рівень “Бакалавр”, і має на меті ознайомити їх зі змістом та подальшими умовами майбутньої професійної діяльності. Вона сприяє вдосконаленню всієї системи методичної підготовки, розвитку індивідуальних творчих здібностей майбутніх фахівців, їх ерудиції, вихованню в них активності у процесі набуття професійних і пізнавальних умінь та навичок. Практика сприяє формуванню особистого стилю викладання, об’єктивній оцінці можливостей студентів, застосуванню різноманітних методів та прийомів навчання, сучасних педагогічних технологій.

Положення про проведення практики у вищих навчальних закладах України, затверджене наказом Міністерства освіти України від 8.04.1993р. № 93, є важливим навчально-методичним документом для студентів та керівників практики.

Здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня “Бакалавр” передбачає проходження студентами виробничої практики з української мови та літератури тільки в середніх класах загальноосвітніх навчальних закладів.

Виробнича педагогічна практика студентів ВНЗ – важлива ланка між теоретичною та практичною підготовкою їх до самостійної роботи у навчальних закладах. Майбутні вчителі-

філологи повинні за чотири роки навчання в інституті оволодіти комплексом необхідних знань та фахових умінь, які становлять основу їх професійної діяльності. Всі знання, навички та уміння, набуті з мовно-літературних, психолого-педагогічних та суспільствознавчих навчальних дисциплін, зокрема «Сучасна українська літературна мова», «Історія української літератури», «Психологія художньої творчості», «Методика викладання української мови», «Методика викладання української літератури» тощо, студенти повинні вміти використати у процесі проходження практики, якій належить особлива роль у формуванні педагогічної майстерності майбутніх викладачів.

Тривалість виробничої педагогічної практики – 7 тижнів (210 годин), щоденне перебування в школі студента – 6 годин.

Термін проведення та проходження практики:
VIII семестр.

Бази практики – загальноосвітні школи, ліцеї, гімназії.

Метою виробничої педагогічної практики є формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх учителів-філологів.

Завдання виробничої педагогічної практики:

- поглиблення знань студентів, розвиток умінь, навичок з предметів, що визначають зміст практики;
- формування педагогічних умінь студентів;
- розвиток у студентів професійних творчих здібностей;
- розвиток професійних дослідницьких здібностей студентів;
- створення умов для самоактуалізації студентів;

- створення умов для професійного самовизначення студентів;
- виявлення якісних характеристик індивідуального педагогічного стилю студентів;
- створення діалогічного комунікативного простору під час практики.

Педагогічна практика проводиться на четвертому курсі. У процесі підготовки до проходження практики студенти **повинні**:

- усвідомлювати роль навчальних закладів у суспільстві, основні проблеми дисциплін, які визначають конкретну галузь його діяльності; знати основні законодавчі документи, які стосуються системи освіти, права та обов'язки суб'єктів навчального процесу (викладачів, керівників, учнів та їхніх батьків);
- розуміти концептуальні основи предмета, його місце в загальній системі знань та цінностей та в шкільному навчальному плані;
- враховувати в педагогічній діяльності індивідуальні відмінності учнів, вікові, соціальні, психологічні та культурні риси;
- мати знання, достатні для аналітичної оцінки, вибору й реалізації освітньої програми, яка відповідає рівню підготовленості учнів, їхнім потребам, а також вимогам суспільства.

У процесі проходження педагогічної практики студенти **повинні знати**:

- сутність педагогічних понять навчання й виховання, їхні психологічні основи; виховні й освітні процеси минулого та сьогодення;
- загальні питання організації педагогічних досліджень, методи досліджень та їх можливості, способи узагальнення й оформлення результатів дослідницького пошуку;
- шляхи вдосконалення майстерності учителя та способи самовдосконалення;
- методика викладання української мови та літератури в навчальних закладах, зміст та структуру шкільних навчальних планів, програм та підручників;
- вимоги до мінімуму змісту й рівня підготовки учнів з української мови та літератури, встановлені державним освітнім стандартом;
- різноманітні підходи до вивчення основних тем шкільного курсу, нові технології навчання; методи формування навичок самостійної роботи й розвитку творчих здібностей та логічного мислення учнів;
- наукові основи курсу української мови та літератури, історію та методологію відповідних наук;
- комп'ютерні інструментальні засоби, методи комп'ютерної обробки інформації.

Після завершення виробничої педагогічної практики студенти повинні **вміти**:

- проектувати, конструювати, організовувати й аналізувати свою педагогічну діяльність; планувати навчальні заняття

- відповідно до навчального плану; забезпечувати послідовність викладу матеріалу та міжпредметні зв'язки з іншими навчальними дисциплінами; розробляти й проводити різноманітні за формою навчання заняття, найбільш ефективні під час вивчення відповідних тем і розділів програми, адаптуючи їх до різних рівнів підготовки учнів;
- зрозуміло, логічно викладати зміст нового матеріалу, спираючись на набуті знання й досвід учнів;
 - аналізувати навчальну й навчально-методичну літературу й використовувати її для побудови власного викладу програмового матеріалу;
 - організовувати навчальну діяльність учнів, керувати нею й оцінювати її результати;
 - використовувати комп'ютерні програми та засоби Інтернету в процесі підготовки до занять та їх проведення;
 - створювати й підтримувати сприятливе навчальне середовище для оптимального досягнення навчальної мети й завдань;
 - розвивати навчальну мотивацію учнів, формувати й підтримувати зворотний зв'язок “учень – учитель”.

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА КЕРІВНИЦТВО ВИРОБНИЧОЮ ПЕДАГОГІЧНОЮ ПРАКТИКОЮ

Розподіл студентів за об'єктами та базами практики і призначення керівників здійснюється кафедрою філології Коломийського інституту та оформляється наказом ректора університету і внутрішнім розпорядженням директора інституту.

Керівник практики від ВНЗ:

- забезпечує проведення всіх організаційних заходів перед проходженням практики студентів: інструктажу та настановчої наради про порядок проходження практики, надання студентам-практикантам необхідних документів (направлення, програми, щоденник, календарний план, індивідуальне завдання, методичні рекомендації та ін.);
- повідомляє студентів про систему звітності з практики: подання письмового звіту, оформлення виконаного індивідуального завдання, підготовка доповіді, повідомлення, виступу тощо;
- у тісному контакті з керівником бази практик забезпечує високу якість її проходження відповідно до програми;
- контролює забезпечення оптимальних умов праці й побуту студентів та проведення з ними обов'язкових інструктажів з охорони праці та техніки безпеки;
- контролює виконання студентами-практикантами правил внутрішнього трудового розпорядку, веде або організовує ведення табеля відвідування студентами баз практик;

- приймає екзамен з практики;
- подає керівнику практики університету письмовий та цифровий звіт про проведення практики із зауваженнями і пропозиціями щодо поліпшення практики студентів.

ЕТАПИ ВИРОБНИЧОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

Перший тиждень (пасивна практика) – адаптація в школі; знайомство з адміністрацією, вчителем-предметником, класним керівником зі статутом школи, правилами внутрішнього розпорядку школи, навчальним планом, планом роботи школи на рік, планом методичного об'єднання школи, розкладом; знайомство з учнями: присутність на всіх заняттях закріпленого класу з метою психолого-педагогічного вивчення учнівського колективу; знайомство з тематично-календарним плануванням та навчально-методичними матеріалами; відвідування занять вчителя-предметника; аналіз 3-5 уроків на основі спостережень. Закінчується тиждень складанням плану-графіка всієї практики відповідно до всіх вимог.

Графік подається старостою групи студентів, які знаходяться в кожній конкретній школі, на кафедрі філології. Розклад уроків та позакласних заходів із урахуванням змін повинен регулярно подаватись керівнику практики в кінці кожного тижня на наступний тиждень.

Другий-сьомий тиждень (активна практика) – це період виконання студентами всіх видів діяльності, передбачених змістом і основними напрямками педпрактики. Так, під час педагогічної практики на IV курсі студент повинен провести не менше 5 уроків на тиждень (загальна кількість – не менше 30 уроків). При цьому він консультується з керівником практики та викладачами-методистами кафедри філології, кафедри педагогіки і психології щодо підготовки та проведення уроків, складання робочих

конспектів занять; обговорює з учителем-предметником та методистом кафедри проведені уроки; здійснює виконання індивідуальних дослідницьких та методичних завдань та належне оформлення робочого щоденника практиканта; відвідує уроки та виховні заходи колег-студентів.

ВИМОГИ ДО БАЗИ ПРАКТИКИ

Навчальний заклад повинен відповідати таким вимогам:

- мати відповідну матеріальну базу, необхідну для проведення практики кількість середніх класів;
- учні цих класів повинні мати належний рівень освіти та розвитку, який відповідає вимогам Державного стандарту;
- у цьому навчальному закладі повинні викладати вчителі першої й вищої категорій;
- адміністрація й педагогічний колектив повинні дати згоду прийняти студентів на практику у визначений термін.

ОБОВ'ЯЗКИ СТУДЕНТІВ-ПРАКТИКАНТІВ

1. Студент-практикант старанно виконує завдання виробничої педагогічної практики, передбачені програмою.
2. Практикант виявляє старанність, творчу ініціативу, наполегливість. організованість і дисциплінованість, педагогічний такт і гуманність.
3. Студент-практикант повністю підпорядковується правилам внутрішнього розпорядку школи чи іншого навчально-виховного закладу, виконує розпорядження адміністрації школи та методистів практики. При невиконанні встановлених норм і вимог студент може бути відсторонений від проходження практики.
4. На період практики у кожній групі, що проходить педпрактику у визначеній школі, один із студентів виконує обов'язки старости.

Він облікує відвідування школи студентами, повідомляє їх про завдання і доручення методистів та ін.

5. Після закінчення виробничої педагогічної практики кожен студент протягом трьох днів завершує підготовку необхідних методичних матеріалів, систематизує їх і разом із звітом подає на відповідну кафедру.
6. Студент-практикант бере участь у настановчих, проміжних та підсумкових методичних конференціях з питань педпрактики.

ФУНКЦІЇ СТАРОСТИ СТУДЕНТСЬКОЇ ГРУПИ

Під час першого тижня проходження практики староста групи студентів-практикантів передає керівнику практики інституту та методистам інституту розклад уроків у школі, графік проведення уроків та позакласних заходів студентами на період практики, а також повідомляє про всі зміни в розкладі, графіку проведення уроків, позакласних заходів.

ФОРМИ ТА МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Поточний контроль здійснюється керівником практики інституту, методистами кафедри філології, методистами з педагогіки та психології протягом проходження студентами педагогічної практики шляхом аналізу та оцінки їх систематичної роботи, залікових навчальних занять. Підсумковий контроль здійснюється у кінці проходження практики шляхом оцінювання цілісної систематичної педагогічної діяльності студентів протягом конкретного періоду. При виставленні диференційованої оцінки

студенту враховується рівень теоретичної підготовки майбутнього викладача, якість виконання завдань практики, рівень оволодіння педагогічними вміннями і навичками, ставлення до учнів, акуратність, дисциплінованість, якість оформлення документації та час її подання.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ВИРОБНИЧОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ СТУДЕНТІВ

При проходженні педагогічної практики оцінюються такі види діяльності студентів:

- фахова підготовка практиканта (20 балів)
- написання конспектів та оформлення дидактичних матеріалів, проведення уроків (20 балів)
- оцінка виховних заходів (10 балів)
- написання психолого-педагогічної характеристики на клас та учня (10 балів сумарно, за кожен вид діяльності по 5 балів)
- оцінка письмового звіту (20 балів)
- оцінка захисту практики (20 балів)

Загальна сума – 100 балів.

Викладач-методист – керівник використовує такі критерії оцінювання проведених уроків та написання конспектів і використання наочностей студентів практикантів.

Оцінку «20 балів» ставлять, якщо студент, враховуючи поради методиста та викладача, або, використовуючи зразки методичних

матеріалів, методично грамотно спланував заняття, визначив реальні цілі, конкретні етапи заняття та методичні прийоми для їх досягнення, враховуючи етапи навчання та місце заняття в загальному навчальному плані і в результаті реалізації запланованих дій досягнув цілей заняття, а саме :

- 1) повністю реалізував освітній, розвивальний та виховний потенціал заняття;
- 2) методичні прийоми відповідають цілям та стану навчання;
- 3) правильно визначив співвідношення та послідовність подачі нового матеріалу;
- 4) студент правильно визначив об'єкти контролю на занятті та критерії їх оцінювання, використав різноманітні прийоми контролю;
- 5) практикант правильно розподіляє роботу учителя та учнів на занятті;
- 6) студент провів урок, практично не допустивши помилок, помічав помилки учнів і вчасно їх виправляв;
- 7) практикант володіє прийомами активізації всіх учнів класу і здійснює індивідуальний підхід до них;
- 8) студент вміє зацікавити матеріалом, який подається на занятті;
- 9) студент грамотно використав технічні та інші допоміжні засоби навчання, зокрема й виготовлені ним самостійно;
- 10) студент епізодично користувався конспектом заняття і зміг в ході заняття скоригувати заплановану діяльність;

Оцінку «15 балів» ставлять, якщо студент, враховуючи поради методиста та викладача, або, використовуючи зразки методичних

матеріалів, методично грамотно спланував заняття, визначив реальні цілі, конкретні етапи заняття та методичні прийоми для досягнення поставлених цілей, враховуючи навчання та місце заняття в загальному навчальному плані і в результаті реалізації запланованих навчальних дій в цілому досягнув цілей заняття, але план виконано не повністю, а саме:

- 1) не до кінця реалізовано виховний, освітній, розвивальний потенціал заняття;
- 2) методичні прийоми відповідають цілям та етапу навчання;
- 3) здебільшого правильно визначив співвідношення та послідовність подачі нового матеріалу та виконання тренувальних вправ;
- 4) студент правильно визначив об'єкти контролю на занятті та критерії їх оцінювання, використав різні прийоми контролю;
- 5) студент-практикант не завжди правильно розподіляє час на роботу учнів та учителя на занятті;
- 6) студент під час уроку допустив несуттєві мовні помилки, які сам виправив;
- 7) практикант володіє основними прийомами активізації всіх учнів класу, але не завжди здійснює індивідуальний підхід до них;
- 8) практикант вміє зацікавити матеріалом, який подається на занятті;
- 9) студент використовує наявні та самостійно виготовлені технічні засоби навчання, але методика їх використання не завжди раціональна;

10) практикант епізодично користується конспектом і в ході заняття в деяких випадках може скоригувати свою діяльність.

Оцінку «10 балів» ставлять, якщо студент – практикант, враховуючи поради методиста та викладача, або, використовуючи зразки методичних матеріалів, здебільшого методично правильно спланував заняття, визначив цілі, етапи заняття, методичні прийоми для досягнення цілей, які були поставлені на кожному з них, і в результаті реалізація запланованих дій цілі заняття досягнуто не повністю, а саме:

- 1) не до кінця реалізовано освітній, розвивальний та виховний потенціал заняття;
- 2) методичні прийоми не завжди раціональні і відповідають меті;
- 3) є порушення послідовності подачі матеріалу і виконання вправ;
- 4) неправильно визначено об'єкти контролю та критерії їх оцінювання, використовуються одноманітні прийоми контролю;
- 5) протягом заняття значно порушено розподіл часу на мовлення учнів і вчителя;
- 6) студент допускає мовні помилки і в багатьох випадках не помічає помилок учнів класу;
- 7) практикант недостатньо володіє прийомами активізації всіх учнів на занятті, не здійснює індивідуальний підхід до них;
- 8) студент не вміє зацікавити групу деякими навчальними діями, які виконуються на занятті;

- 9) практикант недостатньо і не завжди раціонально використовує наочність;
- 10) студент постійно користується конспектом у ході заняття і не може у разі потреби скоригувати свою діяльність.

ЗМІСТ ВИРОБНИЧОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ СТУДЕНТІВ

Педагогічна практика студентів є ще одним етапом формування професійно-педагогічної компетентності, яка повинна дозволити студентові стати повноправним членом громадянського суспільства. Професійно-педагогічна компетентність включає в себе вміння провести в продуктивну взаємодію в теоретичному й практичному вираженні літературознавчий, лінгвістичний, психологічний, педагогічний, дидактичний, методичний, комунікативний складники. Практика повинна носити навчальний та розвивальний характер. Повинні бути створені умови для самоактуалізації й саморозвитку особистості студента. Практика повинна допомогти студентові виробити індивідуальний педагогічний стиль. Основними видами діяльності повинні стати творча й дослідницька робота. Керівництво практикою повинно будуватись на діалогічних основах. Також діалогічні основи мають визначати характер спілкування на всіх рівнях практики: студент-учень, студент-учитель, студент-викладач, студент-керівники практики, студент-представники адміністрації школи. Принципи викладання української мови й літератури повинні бути також діалогічними. Оскільки однією з основних проблем практики є проблема ефективності спілкування, необхідне посилення комунікативного складника в програмі практики, що повинно виражатись і в процесі навчальних занять і в позакласних заходах. Під час практики значною мірою слід заохочувати самостійність та ініціативність студентів.

Педагогічна практика з української мови та літератури передбачає розв'язання низки питань, пов'язаних насамперед із поглибленням і закріпленням теоретичних знань студента з вивчених дисциплін. У процесі педагогічної практики студенти вчаться спостерігати й аналізувати уроки української мови та літератури, творчо використовувати досвід кращих учителів школи. Готуючись до проведення уроку, вони розвивають уміння самостійно проводити уроки різних типів, вчаться ефективно застосовувати методи і прийоми навчання як систему цілеспрямованих дій вчителя, котрий організовує пізнавальну і практичну діяльність учнів.

Готуючись до практики, студент повинен продумувати й заздалегідь писати конспекти, щоб проводити уроки на такому рівні, який би забезпечував активний творчий пошук, привчав учнів до самостійності, викликав інтерес до мови й літератури; відповідно до теми та мети уроку добирати дидактичний матеріал і технічні засоби.

Вагоме місце у фаховій підготовці студента-практиканта належить курсам методики викладання української мови та методики викладання української літератури. У процесі вивчення цих курсів методики студенти мали змогу пізнати дидактичні принципи науковості й доступності виучуваного, систематичності й послідовності в навчанні, зв'язку теорії з практикою, свідомості й активності в навчанні, наочності, наступності й перспективності та міцності засвоєння знань. Під час вивчення методики викладання української мови та літератури студенти усвідомили, що урок є

основною формою організації навчально-виховного процесу, дізнались про значення типізації уроків у системі занять.

Перелік організаційно-методичної і навчальної документації, яку студент повинен вести під час виробничої педагогічної практики:

- конспекти уроків з української мови та літератури, заздалегідь узгоджені та підписані вчителем-предметником;
- виписка з календарного планування з української мови та літератури на період педпрактики (за змістом календарного планування вчителя);
- тематичний план уроків;
- аналіз відвіданих занять вчителя і студентів;
- план підготовки методичного забезпечення до тем уроків, які будуть проводитись;
- індивідуальний графік роботи на наступний тиждень.

Перелік документів, які необхідно подати після закінчення проходження практики (в перший день початку аудиторних занять в інституті):

- уся документація, яка вказана в попередньому пункті;
- аналіз відвіданих уроків студента-практиканта з використанням запропонованої схеми-аналізу;
- відомість – характеристика студента зі школи (з зазначеною оцінкою у 5-бальній системі, підписана вчителем-

предметником, класним керівником, директором та завірену гербовою печаткою школи);

- звіт про педагогічну практику;
- два конспекти позакласних виховних заходів зі спеціальності (з обґрунтуванням мети, змісту, форми і додаванням текстової розробки і методичного обладнання);
- два конспекти виховних заходів;
- індивідуальне завдання студента методичного характеру;
- щоденник психолого-педагогічних спостережень із оцінками проведеної роботи вчителя-методиста та керівників-методистів Коломийського інституту, в якому студент фіксує результати вивчення колективу класу, спостереження уроків вчителів, студентів-практикантів, результати проведення власних уроків, позакласних і виховних заходів та їх аналіз;
- психолого-педагогічна характеристика на клас і на учня.

ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ Й РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДГОТОВКИ УРОКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Підготовкою до педагогічної практики є проведення студентами на практичних заняттях з методики викладання української мови гри “Пробний урок”, під час якої один студент проводить урок з мови на визначену викладачем тему, а всі інші студенти виступають у ролі учнів. Такий урок детально аналізується, студенти перевіряють свої уміння і навички правильного регламентування часу на всі складові частини уроку, добору й виконання системи вправ тощо. Проведений урок студенти аналізують за схемою. Обговорення пробного уроку організовує викладач, а під час педпрактики – учитель-наставник або методист.

Перше слово надається студентові, який проводив урок. Він повинен викласти свої думки про виконання програми уроку, здійснення свого педагогічного задуму, потім відповісти на запитання тих, хто був присутній на уроці. Виступ має бути самокритичним. Після цього слово надається по черзі кожному з присутніх на уроці студентів, учителів, керівників школи, методистові. Вони аналізують урок, охоплюючи реалізацію всіх вимог, які ставляться до сучасного уроку. Пропонується така схема аналізу уроку. Ясність і зрозумілість конспекту.

Тип уроку, його відповідність програмовому матеріалу. Елементи наступності й перспективності на уроці. Тема, навчальна, розвивальна й виховна мета уроку. Що учні повинні знати і що повинні вміти. Раціональність поділу уроку на частини.

Правильність розподілу часу. Зміст уроку (домашнє завдання, новий матеріал, повторення й закріплення тощо). Науковість викладу, практична цінність уроку. Якість нового матеріалу, ступінь володіння ним. Використання методів, прийомів навчання, наочності й ТЗН. Контроль за знаннями учнів, обсяг їх знань. Зв'язок матеріалу, який вивчається, з життєвими цінностями та сучасністю. Культура мовлення практиканта й учнів, його відповідність літературним нормам, образність, емоційність. Підготовка учнів до виконання домашнього завдання. Обсяг домашнього завдання. Результативність уроку, його навчально-виховне значення (формування в учнів інтересу до знань, розвиток їхньої уваги, пам'яті, мислення). Шляхи подолання виявлених недоліків.

Безумовно, аналіз повинен здійснюватись на конкретному матеріалі, для цього під час відвідування уроків слід сумлінно нотувати в щоденник усе необхідне й обдумувати свій виступ на обговоренні. Практикант, який проводив урок, записує всі зауваження у свій щоденник, ураховуючи позитивне й недоліки.

У подальших виступах слід уникати повторень, а тільки доповнювати попередні аналізи, висловлювати свою згоду чи незгоду з висновками інших практикантів. Практиканти оцінюють урок свого колеги описово (у кінці виступу говориться, наприклад: "Вважаю, що цей урок можна оцінити позитивно"). Обговорення завершує вчитель чи методист, тобто той, хто керує аналізом (обговоренням) уроку. У заключному слові практикант висловлює свою згоду чи незгоду із зауваженнями. Далі він обмірковує, як

реалізувати зроблені зауваження. Правильно проведений аналіз уроку сприяє вдосконаленню майстерності студента, який проводив урок, і його колег, які брали участь в аналізі.

У процесі підготовки до уроку української мови необхідно враховувати такі основні етапи:

- аналіз навчальної програми,
- урахування знань, умінь і навичок учнів;
- вивчення матеріалу підручника;
- аналіз науково-методичної літератури, словників та ін.;
- добір дидактичного матеріалу (текстів і прикладів для вправ та з'ясування теоретичного матеріалу);
- вибір методів і прийомів роботи з класом;
- підготовка технічних засобів;
- складання плану й конспекту уроку.

Таким чином, студент повинен пам'ятати, що перш ніж скласти конспект уроку, необхідно детально ознайомитись зі змістом відповідного розділу шкільного курсу, поповнивши свої знання з наукової літератури, довідників, методичних розробок та журнальних статей. Після цього відповідно до теми уроку визначається обсяг знань, умінь і навичок, на формування яких урок повинен бути спрямований. На основі цього визначається його тип і структура. Головна умова раціональної організації уроку – ефективне використання кожної хвилини навчального часу. Урок від початку до кінця повинен бути наповнений змістовною навчальною роботою, спрямований на формування в учнів

наукових уявлень і понять у галузі предмета, практичних умінь та навичок.

У розробці конспекту уроку студенти повинні використовувати принцип систематичності й послідовності навчання, а саме:

- новий матеріал вивчати з класом, добре повторивши раніше вивчене; опиратись на попередні знання й досвід учнів;
- визначити місце нового матеріалу в структурі теми, розділу, курсу;
- показувати ближню пізнавальну перспективу (наступність);
- забезпечувати послідовність етапів уроку згідно з дидактичною метою;
- спланувати перехід до самостійної роботи учнів;
- кожен етап уроку повинен закінчуватись підсумками.

Винятково важливим етапом уроку є перевірка домашнього завдання та опитування учнів. Поряд із фронтальною перевіркою застосовується перевірка індивідуальна (картки, робота біля дошки, на місці); взаємоопитування (коли учні під керівництвом учителя ставлять один одному запитання); рецензування відповідей товариша; колективне виконання в класі завдань, аналогічних з домашніми тощо.

Пояснюючи матеріал, треба чітко ставити конкретну дидактичну мету уроку, послідовно дотримуватись таких принципів навчання, як науковість, доступність, зв'язок із життям. Ознайомлення учнів з новим матеріалом студент проводить за певним планом, користуючись обраним методом. Тут треба

приділити належну увагу міжпредметним зв'язкам, що сприятиме глибшому й свідомішому засвоєнню учнями матеріалу, економії навчального часу. Винятково відповідальний етап уроку – закріплення матеріалу. Слід прагнути, щоб учні на уроці були достатньо завантажені й працювали в оптимальному темпі. Пояснення студента й виконання учнями відповідних практичних завдань і вправ повинні забезпечити засвоєння нового матеріалу на уроці. Під час підбиття підсумків уроку студент-практикант звертається до класу, пропонуючи учням розповісти, про що вони довідалися (що вивчили) на уроці. Виставлення й мотивація оцінок учням наприкінці уроку (а інколи і в його процесі) стимулює учнів до активної участі в роботі класу, до акуратного й правильного виконання завдань.

У процесі визначення змісту й характеру домашнього завдання слід керуватися такими вимогами:

- робота учнів удома за обсягом повинна становити не більше однієї третьої того, що виконано в класі (у 5-6 класах – 25 хв, у 7 – 30 хв.);
- домашнє завдання має бути цікавим, передбачати прояв ініціативи та самостійності учня, відповідати аналогічним видам роботи в класі, спрямовуватися на глибоке засвоєння знань та формування практичних умінь і навичок.

ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ Й РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДГОТОВКИ УРОКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У сучасних умовах особистісно-зорієнтованого навчання урок літератури починається з повідомлення учням орієнтованих на конкретний результат завдань, у визначенні яких учитель виходить не тільки зі змісту навчального матеріалу, загальної мети теми, а й суб'єктного досвіду школяра, для якого ця мета має бути особистісно значущою. На уроці мають бути створені позитивний настрій, відповідна мотивація, ситуація успіху, взаємопідтримки, переважання діалогічної форми спілкування, індивідуальної, парної та групової роботи. Система уроків української літератури сприяє формуванню творчої, сучасної особистості, що в свою чергу потребує розвитку в кожного учня відповідних компетентностей:

- соціальних – розуміння та повага загальнолюдських і національних цінностей, іншої особистості, її права на власну думку, власне світобачення;
- полікультурних – знання, розуміння, повага власної та інших культур, орієнтація в світовому культурному просторі;
- комунікативних – вміння спілкуватися, співпрацювати в колективі, прислухатися і враховувати іншу думку;
- ділових – ініціативність, активність, критичність та креативність мислення, готовність відстоювати свою думку, працювати в умовах жорсткої конкуренції;
- інформаційних – вміння здобувати інформацію;

- самоорганізації – готовність до постійного підвищення загальноосвітнього й професійного рівня, самоосвіти й самонавчання, самореалізації.

Проблема удосконалення процесу навчання на уроці літератури є актуальним питанням сучасної методики її викладання в загальноосвітній школі. Однією з умов удосконалення сучасного уроку взагалі і літератури зокрема є використання ідей розвивального навчання і оптимізації навчально-виховного процесу. Щоб сучасний урок відповідав критеріям оптимізації, необхідно:

- комплексно планувати завдання освіти, виховання і розвитку учнів з урахуванням специфіки конкретного класу;
- добирати такий зміст уроку, який забезпечував би розв'язання всіх накреслених навчально-виховних завдань, концентрував увагу школярів на головних питаннях теми, був доступним, викликав би у них пізнавальний інтерес;
- обирати для кожного етапу уроку оптимальне поєднання методів і прийомів роботи, застосовувати такі засоби навчання, які забезпечували б ефективне розв'язання головних завдань кожного етапу уроку;
- накреслювати поєднання класних, групових та індивідуальних форм навчання, що найкраще забезпечувало б можливості учнів класу;
- виробляти оптимальний темп ведення уроку;

- суворо регламентувати обсяг і складність домашніх завдань з тим, щоб учні виконували їх за час, встановлений за нормою кожного класу;
- аналізувати в єдності як навчально-виховні результати уроку, так і
- витрачання часу учнів на класну і домашню роботу.

Усе це свідчить про те, як важливо сьогодні змінювати традиційні рамки уроку, підвищувати його місткість, вміло організовувати індивідуалізацію навчання і самостійність учнів, розвивати їх творчу активність.

АЛГОРИТМ НАПИСАННЯ КОНСПЕКТУ УРОКУ

З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- визначте загальні дидактичні основи викладання літератури: комунікативні; традиційні, особистісно зорієнтовані; статус школи, класу, програми;
- оберіть принципи навчання й принципи, які регламентують освітній процес;
- визначте місце уроку в темі, в курсі, в програмі з літератури.
- сформулюйте тему уроку;
- визначте літературознавчу концепцію уроку; підберіть історико-літературознавчий матеріал;
- визначте мету й завдання уроку, основні питання уроку та форму проведення уроку;
- головне запитання уроку сформулюйте як проблемне;
- визначте основні навчальні ситуації уроку, їх послідовність (опитування, робота з текстом, домашнє завдання та ін.);
- розробіть навчальні ситуації; сформулюйте висновки до кожної навчальної ситуації;
- продумайте способи організації емоційної атмосфери уроку;
- визначте можливості формування читацьких та літературно-творчих здібностей учнів;
- оберіть методи, форми, прийоми й засоби навчання;
- розробіть програму розвитку мовлення, усного й писемного, діалогічного, монологічного, полілогічного;

- визначте обсяг і характер вивчення теоретико-літературних понять;
- визначте роль учителя й учнів на уроці, обсяг і види діяльності учителя й учнів, обсяг репродуктивної, творчої, дослідницької діяльності, форми співпраці;
- продумайте завдання для колективної, групової, індивідуальної роботи на уроці;
- визначте обсяг і види самостійної роботи учнів;
- продумайте шляхи актуалізації опорних знань учнів;
- продумайте можливості використання педагогічного діагностування;
- визначте загальний обсяг знань, умінь, навичок;
- продумайте можливості використання внутрішньопредметних та міжпредметних зв'язків;
- продумайте обладнання для уроку;
- визначте систему контролю результатів навчання;
- виділіть ті види діяльності учнів, які будуть оцінені вами;
- скоригуйте ймовірний темп уроку;
- продумайте домашнє завдання, яке повинно бути не тільки узагальнювальним та систематизуючим, але й випереджувальним;
- зверніть увагу на те, що в конспекті обов'язково повинні зазначатись клас, програма, тема, мета, методи і прийоми, тип уроку, види робіт, етапи уроку (навчальні ситуації), наукова та методична література.

ПОСЛІДОВНІСТЬ ПРОВЕДЕННЯ АНАЛІЗУ ВІДВІДАНИХ УРОКІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Під час відвідування уроків студенти роблять записи спостереження уроку (відповідно до запропонованої схеми).
2. Після закінчення уроку фіксуються загальні висновки.
3. Під час аналізу, що керується методистом, студент-практикант дає загальні дані про урок, більш детально зупиняється на самоаналізі проведеного уроку, зокрема на таких аспектах:
 - клас, тема уроку, тип уроку і його структура;
 - місце аналізованого уроку в тематичному циклі; як урок пов'язаний з попереднім та наступним;
 - коротка психолого-педагогічна характеристика класу (кількість учнів, їх загальний рівень знань); особливості враховані при плануванні етапів уроку;
 - триєдина мета уроку(його навчальний, розвивальний, виховний об'єкт); дати оцінку в успішності досягнення мети уроку, обґрунтувати показники кожного етапу;
 - відбір дидактичних матеріалів, мультимедійних і наочних засобів у відповідності до мети уроку;
 - відбір форм і методів навчання у відповідності до мети уроку;
 - виділення головного етапу і його повний аналіз, обґрунтування розподілу часу на кожний етап уроку, логічності зв'язку між етапами, їх підпорядкованість основному етапу;

- організація контролю засвоєних знань і формування навичок (на яких етапах уроку, в яких формах і якими методами здійснюється; як організоване регулювання і корекція знань учнів);
- психологічна атмосфера на уроці, спілкування учнів і вчителя.

СХЕМА ЗАГАЛЬНОГО АНАЛІЗУ УРОКУ

Цілеспрямованість уроку:

1. Визначити тему уроку, місце уроку в ситуативно-тематичному циклі, тип уроку.
2. Назвати мету та завдання уроку: практичні, загальноосвітні, розвивальні, виховні.
3. Прокоментувати методичне обладнання до уроку в цілому, його відповідність темі і цілям уроку, віковим особливостям учнів.

Аналіз структури (етапів) уроку:

1. Назвати етапи уроку в їх послідовності, доцільність виділеного часу на етап;
2. Встановити відповідність прийомів навчання на кожному етапі основним завданням уроку.
3. Оцінити раціональність співвідношення тренувальних і мовленнєвих вправ на кожному з етапів.
4. Назвати допоміжні засоби навчання, що використовувались на кожному етапі, оцінити їх доцільність та ефективність.

5. Визначити розвивальну, освітню, виховну цінність мовленнєвого матеріалу уроку і вправ, їх відповідність віковим інтересам учнів.

Домашнє завдання, при аналізі цього етапу необхідно вказати:

- 1) місце етапу “домашнє завдання” в структурі уроку, необхідність його обґрунтування;
- 2) методика пояснення та пред’явлення домашнього читання: пояснення, зразок його виконання, контроль розуміння, запис учнями в щоденники;
- 3) зміст домашнього завдання та його відповідність змісту уроку, обсяг домашнього завдання;
- 4) характер способу перевірки домашнього завдання на наступному уроці;
- 5) дотримання індивідуального підходу при поясненні домашнього завдання.

Активність учнів на уроці:

- 1) визначити основні форми взаємодії вчителя та учнів на уроці, їх місце (на якому етапі, для вирішення яких завдань) та ефективність;
- 2) окреслити прийоми стимулювання мовленнєвої та розумової активності учнів.

Мовленнєва поведінка вчителя:

- 1) визначити відповідальність мовлення вчителя мовній нормі, його адаптованість до рівня мовної підготовки учнів і вимог шкільної програми;

- 2) оцінити чіткість і доступність формування вчителем завдань та зверненість його мовлення до учнів;
- 3) встановити співвідношення мовлення вчителя та учнів на уроці.

Результативність уроку:

- 1) визначити відповідність рівня сформованості мовленнєвих навичок та вмінь поставленої мети, прокоментувати об'єктивність оцінювання знань і умінь учнів.
- 2) зробити узагальнення про методику проведення підсумкового етапу уроку з точки зору зв'язку з наступним уроком.

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ СТУДЕНТІВ

Індивідуальні завдання включаються в програму практики з метою надбання студентами умінь і навичок самостійного розв'язання виробничих, науково-методичних або організаційних завдань. Виконання цих завдань активізує діяльність студентів, розширює їх світогляд, підвищує ініціативу і робить проходження практики більш конкретним і цілеспрямованим.

Зразки індивідуальних завдань

1. Складіть план виховної роботи з класом.
2. Складіть розгорнутий план-конспект комбінованого уроку української мови та української літератури.
3. На прикладі перевірки домашнього завдання комбінованого уроку покажіть можливості органічного поєднання фронтальної, групової й індивідуальної роботи.
4. Складіть розгорнутий план-конспект вступного уроку або уроку вивчення нового матеріалу.
5. Складіть розгорнутий план-конспект уроку формування умінь і навичок.
6. Складіть розгорнутий план-конспект уроку узагальнення вивченого матеріалу.
7. Розробіть систему запитань (аналітичного, риторичного, синтетичного характеру) для бесіди з учнями на уроці узагальнення вивченого матеріалу.
8. Складіть тестові завдання різних рівнів складності для тематичного оцінювання учнів.

9. Складіть розгорнутий план-конспект уроку навчального переказу.
10. Підготуйте та проведіть нестандартний урок української мови.
11. Розробіть урок з використанням проблемного викладу навчального матеріалу.
12. На прикладі одного уроку покажіть використання частково-пошукового методу.
13. Розробіть методику формування двох-трьох мовних понять з курсу української мови.
14. Розробіть розгорнутий план-конспект уроку, під час якого тема вивчається шляхом застосування методу спостереження й аналізу мовних явищ.
15. На прикладі одного уроку покажіть різні прийоми роботи з формування дослідницьких умінь учнів.
16. Розробіть фрагмент уроку, з розгорнутим описом роботи за підручником з української літератури.
17. Розробіть фрагмент уроку, з розгорнутим описом роботи зі словником (орфографічним або тлумачним тощо) української мови. Підготуйте пам'ятку з цього виду діяльності.
18. Підготуйте завдання, які сприяють формуванню пізнавальної активності, самостійності учнів, ґрунтовності їхніх знань. Використайте їх на практиці та проаналізуйте результат вашої та учнівської роботи.
19. Підготуйте дидактичний матеріал для індивідуальної, групової, фронтальної роботи учнів.

20. Вивчіть досвід вчителя-наставника.
21. Підготуйте аналіз перевірених вами зошитів з української мови.
22. Візьміть участь у проведенні батьківських зборів класу та проаналізуйте цей вид роботи.

ДОДАТКИ

Додаток А

ЗРАЗОК КОНСПЕКТА УРОКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У 5 КЛАСІ

Дата ____ / ____ / ____ Клас _____

Прізвище вчителя _____

Тема: Лексика. Групи слів за значенням: синоніми, антоніми, омоніми. Повторення.

Мета: систематизувати і поглиблювати знання учнів за темою «Лексикологія», вчити правильно встановлювати лексичне значення слова, підбирати приклади відповідних груп слів за значенням – синонімів, антонімів, омонімів; розвивати увагу, пам'ять, логічне та творче мислення, збагачувати словниковий запас учнів; виховувати любов до рідного слова, почуття взаємоповаги, милосердя.

Тип уроку: урок узагальнення та систематизації вивченого матеріалу

Методи і прийоми: інноваційні технології: «мікрофон», «мозаїка почуттів»; ігрові елементи, робота в парах і у групах, перегляд кінофільму.

Обладнання: підручник для 5-го класу, роздатковий матеріал, малюнки, виставка до теми, таблиця, диск, проектор, екран.

Хід уроку

I. Мотивація навчальної діяльності.

Оголошення теми і мети уроку.

Слово вчителя

– Людині важко бути самотньою. Ні з ким поділитися думками, планами. Нікому допомогти. Сказати співчутливі слова. Ви скажете, а друг? Але ж друг не живе в одній оселі з тобою, з роками він може віддалитися і навіть забути про тебе. Хто ж завжди з тобою в ділах, думках? Навіть тоді, коли перебуває не поруч? Хто підтримає у важкі хвилини? Хто розділить твою радість? Кому буде боляче, коли ти зробиш хибний крок? І хто ніколи не відмовиться від тебе? Це – твоя родина.

– Яке б визначення ви дали слову *родина*?

Отже значення слів – його зміст, тобто те, що воно означає, вивчає наука про мову – лексикологія. Саме повторення цього розділу і є темою нашого уроку.

II. Сприйняття й усвідомлення поданого матеріалу.

Сьогодні на уроці ми спробуємо скласти „ мозаїку почуттів„ у вигляді квітки. Кожне почуття, яке ви відчуєте на уроці ми будемо записувати на пелюсточці.

А зараз відгадайте загадку.

Незчисленна ми родина.

В нас на всіх – одна хатина.

Але в ній і мир, і лад.

І сусід сусіду рад.

Ну, а хто із нас щось значить –

Кожен сам вам розтлумачить.

Відгадка: *тлумачний словник.*

Робота з тлумачним словником.

– Яке ж тлумачення дає словник слів *родина, рідня, родичі, рід?*

Гра „Мікрофон”

– Розкажіть, хто належить до вашої родини.

– Як ви розумієте прислів'я: „За гроші не купиш ні батька, ні матері, ні родини”?

– Які слова є багатозначними? Чи є в цьому прислів'ї багатозначні слова? Доведіть.

(На дошці учень малює першу пелюстку – любов до родини)

Також ви знаєте, що багатозначні слова вживаються у прямому і переносному значенні. Пригадаймо про них усе, що знаємо. Недавно всі ми святкували величне свято – День Матері. Зараз хтось за бажанням нам розкаже віршик про маму, після чого ми виконаємо невеличку вправу на дошці.

*Весна матусі їсти несе: борщик у горщику, кашку у жменьці.
Лагідна материна пісня засіває дитячу душу любов'ю. Очі мами...
Вони постійно освітлені зсередини м'яким живим сяйвом.*

– Які слова тут вжиті в переносному значенні і як ви думаєте для чого?

(учень малює другу пелюстку – любов до мами)

– А тепер зустрічайте головну героїню нашого уроку – **Лексику!**

Лексика

Я весела і завзята.

І у будні і у свята

*Слів бадьорих і сумних
Величезний чудо-міх
Адресатам посилаю,
Бо адреси їхні знаю.
Згинь, невдача і тривога!
Дорога мені дорога,
Путівки й стежки круті –
Лексика завжди в путі.*

Лексика: – Є у мене три брати, вони ніколи не сваряться між собою, хоча абсолютно різні. Зараз вони загадають вам загадки, і ви дізнаєтеся хто є хто.

Синоніми: – Ми близькі за значенням, але різні за написанням, як нас звать?

Антоніми: – Дуже горді, незалежні, абсолютно протилежні, в мові ці слова живуть, їх антонімами звать.

Омоніми: – Ми однаково виглядаємо, але різне означаємо.

– Відгадали, діти, загадки, тепер по чергово повторімо ці групи слів і пам'ятаймо, що братики й сестрички повинні жити в сім'ї дружно, не сваритися, розуміти одне одного.

(Учень малює дві наступні пелюстки – любов до братиків і сестричок)

Синоніми – це слова...

– Слово «синонім» походить із грецької мови, в якій воно означає – однойменний.

– Прошу прослухати вірш, а потім ви з пам'яті запишете виявлені в ньому синоніми:

*Сіється дощик. І дощик іде.
Тут накрапає, а там лопотить.
Ніжно, весняно у діжці дзвенить
Нитку за ниткою тихо пряде.
Дощик періщить, неначе з відра,
І по калюжах мрійливо чалапа.
Крапа і крапа тисячолопа.
Зовсім забув, що вже спати пора.*

(Учень малює наступну пелюстку – любов до природи).

– А зараз нам **Синонім** розкаже віршик, і ви знайдете в ньому подібні слова.

Хто кричав?

*Йшов з лікарні Гнат селом,
А дружки й спитали:
- Що, брат, боляче було,
Коли зуби рвали?
- Ні,- хлопчина їм сказав,-
Не дуже боліло...
-А чого ж то ти горлав,-
В лікаря щосили?
- Та то лікар заволав,-
Бо я став брикаться,
Йому щипці поламав
і вкусив за пальця!*

Робота біля дошки.

– Підпишіть кожен із предметів, зображених на малюнку, двома словами.

(Наочні матеріали – малюнки: будинок, сім'я, лелека)

– Братик **Омонім** підготував нам свої завдання – утворити словосполучення, у яких подані слова виступатимуть омонімами (на дошці написано слова)

Мати, місяць, коса, ключ,

– А зараз прошу звернути увагу на такі коротенькі рядки:

Сонце

Вночі прийшов до мене сон!

Сказав тато: «Сон це».

Я повторяв: «Це сон, це сон...»

Який це сон? Це ж сонце!

Дитяча цікавість

Скажіть, цю іграшечку з вати

Коровою чи вовком звати?

– Які можна виділити у цих каламбурах омоніми? А тепер подумаємо – ми святкували свято матері, а свято тата хіба не потрібне? Дитині для того, щоб злетіти, потрібно два крила – і батько, і мати. Зараз Богданка виконає нам пісню «Батько і мати два сонця гарячі...»

(Учень записує пелюстку – любов до тата).

– У нас ще залишився братик – **Антонім**, і він нам запропонує своє завдання. Наше життя складається з протилежностей: в ньому завжди поруч ідуть *радість і сум, сміх і сльози*. Зараз ми

подивимося фільм про дітей, у яких по-різному складається доля.
Намагайтеся дібрати антоніми до побаченого, і нехай вони стосуються тільки фільму, а не нашого з вами реального життя.

(Учень малює останню пелюстку – любов до знедолених. Діти розглядають намальовану квітку і аналізують)

III. Підсумок уроку.

- Складіть усну розповідь про групи слів за значенням.
Наведіть власні приклади.

Оцінювання учнів за урок.

IV. Домашнє завдання.

Скласти твір-мініатюру – опис свого помешкання з використанням синонімів, антонімів, омонімів.

**ЗРАЗОК КОНСПЕКТА УРОКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ
У 8 КЛАСІ**

Дата ____/____/____ Клас _____

Прізвище вчителя _____

Тема: Т. Шевченко. «Мені однаково, чи буду...», «Ой три шляхи широкії...» (із циклу «В казематі»)

Мета: ознайомити учнів із циклом «В казематі», провести роботу над аналізом тематики та ідеї віршів; формувати навички виразного читання, вміння виявляти жанрові ознаки твору, засоби художньої виразності; розвивати пам'ять, аналітичне мислення, творчу уяву; виховувати почуття любові поваги до надбань української літератури й культури.

Очікувані результати: учні знають історію створення циклу «В казематі», аналізують ідейно-художній зміст віршів «Мені однаково, чи буду...», «Ой три шляхи широкії...», уміють виразно їх читати.

Теорія літератури: поглиблення поняття про ліричні жанри та різновиди лірики (філософську лірику), засоби художньої виразності.

Обладнання: картина М. Самокіша «Т. Шевченка везуть на заслання», тексти віршів.

Тип уроку: комбінований.

I. Мотивація навчальної діяльності школярів. Оголошення теми й мети уроку

Вступне слово вчителя.

Вивчаючи сторінки світової поезії, помічаєш, що найкращі, найбільш зворушливі твори з'являлися в тяжкі для митців часи. Т. Г. Шевченко не виключення. Сама назва циклу віршів «В казематі» досить красномовна. Про цю збірку та вірші «Мені однаково, чи буду...», «Ой три шляхи широкії...» ми й поговоримо сьогодні на уроці.

II. Актуалізація опорних знань учнів

1. Перевірка домашнього завдання.

2. Тести.

- 1) Т. Г. Шевченко народився (де і коли)...
- 2) Улюблені захоплення поета: ...
- 3) Перша поетична збірка Т. Г. Шевченка мала назву: ...
- 4) Поета вперше заарештували за...
- 5) Друзі, за допомогою яких Т. Шевченка було викуплено з кріпацтва, – це: ...
- 6) Заарештували поета вдруге ...
- 7) На засланні Т. Г. Шевченко перебував ... років.
- 8) Помер Т. Г. Шевченко (де і коли)...
- 9) Перепоховання поета відбулося...
- 10) Вірш «Думи мої, думи мої...» вийшов друком ... року.
- 11) Тема вірша – ...
- 12) Ідея вірша – ...
- 13) Жанр лірики, до якого належить ця поезія, – ...

14) У вірші «Думи мої, думи мої...» образи-символи чорного орла, ворона відіграють роль...

15) Ліричний герой вірша не бажає слави й почестей, тому що...

3. Виразне читання напам'ять поезії Тараса Шевченка «Думи мої, думи мої...».

4. Робота зі словником літературознавчих термінів

Лірика – 1) один із трьох родів художньої літератури, у якому навколишня дійсність зображується шляхом передачі почуттів, настроїв, переживань, емоцій ліричного героя чи автора; 2) певний віршовий твір або сукупність творів.

Різновиди лірики:

пейзажна – поет змальовує картини природи, висловлює переживання й думки, викликані спогляданням;

інтимна – ідеться про інтимні почуття й переживання людей;

громадянська – митець порушує важливі суспільні питання;

філософська – вірші-роздуми над питаннями буття й смерті, про всеосяжне осмислення митцем світу, ролі й місця ліричного героя в ньому, готовності особи до самопожертви для блага народу;

медитативна – висловлюються роздуми про побачене й пережите самим автором, народом, сучасниками.

Ліричні жанри

До лірики належать віршовані твори малого розміру. Цей рід літератури охоплює безліч віршових жанрів, наприклад: вірш, пісня, сонет, елегія, романс, газель тощо. Усі жанри ліричної поезії розрізняються з великою часткою умовності. Більше поширення одержало членування лірики на жанри за тематичною ознакою —

лірика пейзажна, філософська, любовна тощо.

III. Сприйняття та засвоєння навчального матеріалу

1. Розповідь учителя.

План розповіді вчителя

Цикл «В казематі». Основні мотиви, жанрові форми.

Як відомо, Шевченко був членом таємної організації «Кирило-Мефодіївське братство». Його заарештували, коли він їхав на весілля до М. Костомарова, де мав бути старшим боярином.

Факт невдалої спроби викинути у воду рукописні вірші був долучений до кримінальної справи. Усіх членів цього товариства (М. Костомарова, Т. Шевченка, П. Куліша) відправили до Петербурга, де між 17 квітня і 19 травня 1847 року велося слідство. У застінках Петропавловської фортеці народився цикл віршів «В казематі», що нараховував спочатку 12 поезій. Первісний варіант цих творів — в окремому автографі зберігається в Інституті літератури імені Тараса Шевченка НАН України. Ввесь цикл Шевченко переписав до «Малої книжки» в Орській фортеці, в Оренбурзі, десь у кінці 1849 року — на початку 1850-го, додавши як заспів новостворений вірш «Згадайте, братія моя...». Під час обшуку й арешту у квітні 1850-го Т. Шевченко встиг передати «Малу книжку» своєму приятелю К. Герну, у якого був на квартирі, а той згодом повернув її автору.

До «Більшої книжки» поет уніс цикл у Москві 18 березня 1858 року, надавши йому назви й присвяти «В казематі. Моїм союзникам посвящаю». Вірш «Не спалося, а ніч, як море...» до «Більшої книжки» не переписано. Написані в час допитів і слідства

вірші свідчать, що поет був готовий до найважчих випробувань і не збирався зрікатися своїх переконань. І. Франко називає твори цього циклу перлинами найчистішої поезії. У циклі відображено думки, настрої, життєві спостереження Шевченка, характерні й для наступних поезій періоду заслання. Тут уперше з'являються мотиви «неволі», у яких настрої туги за батьківщиною поєднуються з утвердженням незламності переконань і поглядів поета. За жанровими формами цикл — ліричні медитації, алегорії, ідилії, варіації народнопісенних мотивів, романтичні балади, віршовані діалоги тощо.

«Мені однаково, чи буду...». Історія створення, тема, ідея, художні засоби, жанр.

Цей вірш вважається одним із найдовершеніших творів циклу «В казематі» як за формою, так і за змістом. Поезія написана під час перебування поета в тюрмі 1847 року. Твір можна назвати зразком найвищого прояву патріотизму, тому що поет готовий до зречення всіх здобутків, слави, почесей в ім'я того, щоб рідний народ гідно витримав усі випробування. Багатство художніх засобів (повтори, звертання, метафори, епітети, пряма мова) допомагають донести до читача ідею вірша. Найстрашніше для митця те, що рідна земля — «не своя», що «Україну злії люди / Присплять, лукаві, і в огні / Її, окраденую, збудять...». Саме це, а не слава чи почесні турбують Т. Шевченка. Тому поезію «Мені однаково, чи буду...» можна вважати зверненням-попередженням до сучасного покоління українців. За жанром поезія належить до філософської лірики. Вірш «Мені однаково, чи буду...» вперше надруковано в

журналі «Мета» під назвою «Сидячи в неволі, 1847 р.» Твір поклали на музику М. Лисенко, Я. Смеречанський.

«Ой три шляхи широкії...». Історична основа вірша, тема, ідея, художні засоби, жанр.

Тарас Шевченко був солдатом, тому знав усі труднощі цієї служби й те, як важко й болісно молоді хлопці залишали своїх близьких, не знаючи про те, що, можливо, вони і не повернуться до рідних домівок. Скільки їх, синів України, залишали свої оселі й змушені були йти в солдати або на війну, яка розпалювалася в імперських інтересах. Цей життєвий факт і покладено в основу поезії «Ой три шляхи широкії...». Вірш написано 1847 року в Санкт-Петербурзі. Події поезії пов'язані з часами Козаччини. Герої твору, три брати, поїхали захищати рідний край і загинули. За тематикою цей вірш нагадує козацькі пісні. На зв'язок із народними піснями вказують і художні засоби, використані у вірші: народні прикмети, постійні епітети (*шляхи широкії, висока тополя, червона калина*), зменшено-пестливі слова (*діточками*), нестягнені форми прикметника (*широкії*). У вірші використано фольклорні елементи: казкові трикратні повторення (*три шляхи, три брати, три ясени, три явори*); символічні образи української усної народної творчості (*три ясени, три явори, тополя, калина; ясени — сини, явори — парубки, тополя — одружена дівчина, калина — заручена дівчина*). За жанром поезія належить до громадянської лірики з елементами фольклору.

2. Літературна гра «Перевтілення».

Розкажіть від першої особи про часи ув'язнення та очікування

виразу Т. Шевченком.

3. Творча робота.

Роздивіться картину М. Самокіша «Т. Шевченка везуть на заслання». Спробуйте на основі полотна відтворити психологічний стан поета.

4. Виразне читання вчителем поезії «Мені однаково, чи буду...».

5. Евристична бесіда.

- До якого циклу належить поезія «Мені однаково, чи буду...»?
- Скільки поезій спочатку було в циклі «В казематі»?
- До якого різновиду лірики належить вірш «Мені однаково, чи буду...»?
- Визначте тему вірша.
- Назвіть символічні образи поезії.
- Яке покоління постає в образі батька? Як представники цього покоління оцінювали творчість Т. Шевченка?
- Хто зображений в образі сина? Чому ліричний герой не потребує від нього хвали й слави?
- Що «не однаково» для поета?
- Визначте ідею поезії.
- Укажіть художні засоби вірша.
- Чи актуальна ця поезія для наших сучасників?

IV. Систематизація й узагальнення вивченого матеріалу

1. Опитування «Методика одного речення».

Дайте відповідь на питання одним реченням.

- Що об'єднує поезії «Мені однаково, чи буду...», «Ой три шляхи

широкії...»?

- Що поетові дає силу для написання таких творів?
- Чому вивчені поезії актуальні в наш час?

Запишіть свій варіант відповіді одним реченням у робочому зошиті.

2. Узагальнення відповідей та доповнення вчителя.

V. Домашнє завдання, роз'яснення щодо його виконання

1. Вивчити теоретичний матеріал.
2. Вивчити напам'ять вірш «Мені однаково, чи буду...».

VI. Підсумок уроку

Заключна бесіда.

- Чому твори Т. Г. Шевченка актуальні і в наш час?
- Який вірш справив найбільше враження?
- Чи готові ви до самопожертви заради своєї Батьківщини – України?

**ЗРАЗОК ВИХОВНОГО МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОГО ЗАХОДУ
«У ДИТЯЧОМУ ТЕАТРІ»**

(постановка у 5 класі для учнів початкової школи)

Тема: Постановка поезії Н. Забіли «У дитячому театрі».

Мета: познайомити учнів з віршованим твором Н. Забіли «У дитячому театрі», викликати почуття захоплення театром і дійством, що відбувається в театральній залі, бажання бути не лише глядачами, а й акторами класного чи шкільного театру; розвивати новий спосіб пізнання – самопізнання через розкриття здібностей душі, створити на уроці довкілля для розвитку індивідуальності дитини, в дітях уміння користуватися наданою свободою і довірою; виховувати почуття любові й поваги до самого себе, віру в свої сили, пробудити цікавість та активну участь батьків до підготовки та участі в цьому театральному дійстві.

Обладнання: попередньо виготовлені головні убори, аксесуари до театральних костюмів, сцена і завіса, декорації й костюми.

Зміст заходу

**Перша частина: «Наталя Забіла – талановита поетеса,
казкарка, прихильниця театру».**

(Вчитель-конференсьє веде на сцені розповідь – «театральні роздуми»).

Слово конферансьє.

– Сьогодні поетеса Н. Забіла постане перед вами в трішечки незвичному світлі. Вона виступить великим прихильником однієї дуже важливої і великої справи.

Питання до учнів:

- Про що вам говорить слово *театр*? (Учні дають відповіді).
- А якщо театр дитячий, то його гостями є такі ж веселі, допитливі, цікаві маленькі глядачі, як ви. І прийшли ви до театру, щоб стати співучасниками дійства, що проходить на сцені, поринути у фантастичний світ казки. Знаю, що серед вас, присутніх тут, є багато таких, хто бажає сам вийти на сцену, відчувати піднесення душі, коли до твоїх слів прислухається безліч глядачів і чекають від тебе чогось незвичайного, справжнього перевтілення в героїв театральної вистави. І тут краще за Наталю Забілу не сказати.

Читання вчителем вірша Н. Забіли «У дитячому театрі».

(Вчитель читає вірш напам'ять).

Робота над змістом вірша.

- Ким уявили ви себе, слухаючи вірш, – глядачами чи акторами?
- Чому обрали для себе таку роль?

Гра «Театральний безлад».

(Можна у вільній формі поспілкуватися з сусідами і з'ясувати значення маловживаних слів).

Словникова робота

Заполонивши – заповнивши;

до нестями – не пам'ятаючись;

помислом – думкою.

Слово конферансьє.

– Першим номером нашого театрального дійства буде читацький монтаж вірша Н. Забіли «У дитячому театрі».

Читання вірша учнями ланцюжком (на сцені, по одній строфі).

Гра «Покажи рухами». (Хтось із учнів-акторів читає для глядачів вірш, а учні-глядачі рухами руки показують: коротку, довгу паузи і піднесення голосу перед тире).

Гра «Бурхливі оплески». (На «сцені» два актори читають по черзі вірш. Діти бурхливими оплесками підсумовують виступ того актора, який вірно дотримався всіх пауз, визначив і виразно прочитав рядки, що потребували підсилення голосу).

Слово конферансьє.

– Прочитати побажання Н. Забіли вам, шановні глядачі.

Друга частина: «Театральна вистава за віршованою казкою Н. Забіли «Сорока-Білобока»

Дійові особи: *автор* – учень, який уміє виразно читати віршовані рядки; *п'ять сороченьят* – хлопчики або дівчата; *Сорока-Білобока* – дівчинка вищого зросту.

Декорації: українська хата; посеред кімнати стіл, застелений вишиваною скатертиною, стільці; на столі п'ять глиняних тарілок – мисок, збанок, дерев'яні ложки; на стіні – портрет Сороки-мами, в хустині, при цьому погляд її гордий і незалежний; збоку – пеньок, біля якого кілька полінець і сокирка; на лаві в кутку – макітра з товкачем, два збаночки, в місці спечені батьками млинці, відерко, в тарілці вишні.

(Звучить мелодія «Гопака»).

Сорока-Білобока

Автор:

У Сороки-Білобоки
п'ять малят-сороченят,
усі чисто хочуть їсти,
треба всім їм дати лад.

(Сороченята граються на подвір'ї і непомітно їхня гра переростає у сварку. Прилітає Сорока, стає в колі між дітьми, повчає їх пальчиком, а одного, що плаче, гладить по голівці).

От Сорока-Білобока
поскакала на поріг
і до хати працювати
поскликкала діток всіх.

(Сорока оббігає навколо столика, оглядає подвір'я, де розпочата і не закінчена робота. Рухами кличе сороченят до роботи).

Цей, здоровий, носить дрова,

(Хлопчик-сороченя підходить до пенька, кілька разів замахується на інших, збирає дрова, несе до хати, а сам сідає за стіл)

...той, швидкий, пшоно товче.

(Сороченя біжить, бере макітру з товкачем і під музику «товче» пшоно. Приносить усе до столу, сідає сам).

Третій в чашку цідить бражку,

(Під музику пташеня переливає з глечика в глечик воду).

...а малий млинці пече.

(Сороченя перекидає млинець в руках, приспівуючи: «Я печу, печу млинці – ситі будемо усі»).

Тільки п'ятий хоче спати,
помагати не біжить –
у садочку в холодочку
ліг на травку та й лежить.

(Звучить колискова, а він, уклавшись на «травичці», голосно захропів, перевертається з боку на бік).

У Сороки-Білобоки
все вже зроблено, як слід.

Вся родина й господиня
посідали за обід.

Ті – до кашки, ці – до бражки,
ще й млинців по п'ять, по шість.

(Дійство за столом. Усі імітують, що їдять, розмахуючи ложками).

А ледаче хай поплаче! –

(Сорока киває на п'яте сороченя пальчиком).

...хто не робить, той не їсть!

(Це прислів'я всі повторюють «хором» за столом).

Як почув це братик п'ятий, –
не схотів на травці спати,
аж підскочив: «Як це так?!
Ви в господі, я – в городі,
до роботи я мастак!»

(Слова промовляє емоційно, жестикулюючи).

Ось він в полі бараболю

обгортає залюбки,

(Імітує рухи під жваву музику).

...до городу носить воду,

поливає огірки.

Ще й на вишню, на найвищу,

лізе ягідок нарвать.

Вже й приносить вишень досить,

щоб усіх почастувать.

(Заносить вишні і частує всіх у господі і маленьких глядачів також).

І Сорока-Білобока

не нахвалиться сама:

«В мене діти – працювिति,

зовсім ледарів нема».

(Вистава завершується веселим українським «Гопаком»).

Третя частина – підсумкова

Слово конферансьє.

– Закінчується справжнє свято – свято, учасниками якого ми всі були. Але скажіть, будь ласка, кому ми насамперед повинні завдячувати, що організувалось таке свято?

(Відповіді учнів-п'ятикласників: «Автору – Наталі Забілі. Це її казку ми зіграли на сцені»).

– Як ви гадаєте, чи сподобалося б Наталі Забілі наше дійство? І що саме привернуло б її увагу?

(Відповіді учнів: «Настрій! Прояв щастя, успіху на обличчях глядачів і артистів. А радощам батьків – немає меж!»).

– Чи пам’ятаєте ви слова сороченят, які вони промовляли «хором» за столом? Що вони для вас означають?

(Відповіді дітей-п’ятикласників: «Будь-яку винагороду можна заслужити сумлінною працею і стараннями.»).

– У нас в залі присутній «кореспондент». Він попросить вас висловитись з приводу події, що у нас відбувається, і про автора, за твором якого покладено постановку.

Гра «Інтерв’ю».

(«Кореспондент» підходить з «мікрофоном» спочатку до «артистів»-п’ятикласників, ставить їм питання щодо змісту казки, а також чи вдалась їм постановка і гра кожного зокрема – учні дають відповіді. Потім «кореспондент» підходить до декого з молодших глядачів, ставить їм загальні запитання про виставу, і що саме в ній їм найбільше сподобалось).

Підсумок – настанови (домашнє завдання):

- Хай не замовкає весела мелодія, що нині звучала в залі.
- Хай крилаті слова казки «Сорока-Білобока» йдуть поруч у вашому житті.
- Хай твори чудової поетеси, письменниці, публіцистки Наталі Забіли щоразу притягують вас своєю неповторністю, бажанням навчитися їх виразно читати.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бандура О. Теорія літератури в тезах, дефініціях, таблицях : навч. довідник / О. Бандура, Г. Бандура. – К.: Шкільний світ, 2008. – 128 с.
2. Державний стандарт базової і повної середньої освіти // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – К., 2004. – № 1–2. – 64 с.
3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології / І. М. Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.
4. Донченко Т. К. Організація навчальної діяльності учнів на уроках рідної мови / Т. К. Донченко. – К.: Фундація ім. О. Ольжича, 1995. – 251 с.
5. Ісаєва О. Організація та розвиток читацької діяльності школярів при вивченні зарубіжної літератури : посібник для вчителя / О. Ісаєва. – К.: Ленвіт, 2000. – 184 с.
6. Караман С. О. Методика викладання української мови в гімназії / С. О. Караман. – К.: Ленвіт, 2003. – 272 с.
7. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / за ред. М. Пентелюк. – К. : Ленвіт, 2007. – 400 с.
8. Пасічник Є. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах / Є. Пасічник.– К. : Ленвіт, 2000. – 384 с.
9. Плиско К. М. Теорія і методика навчання української мови в середній школі / К. М. Плиско. – Харків, 2001. – 114 с.

10. Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання / О. Пометун, Л. Пироженко. – К.: А.С.К., 2004. – 192 с.
11. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Українська мова. 5–11 класи. – К., 2012.
12. Степанишин Б. І. Викладання української літератури в школі / Б. І. Степанишин. – К.: Проза, 1995. – 254 с.
13. Токмань Г. Л. Методика навчання української літератури в середній школі: підручник / Г. Л. Токмань. – К.: ВЦ «Академія», 2012. – 312с.
14. Шелехова Г. Т. Система роботи з розвитку зв'язного мовлення на уроках рідної мови в середній школі / Г. Т. Шелехова. – К., 1996. – 56 с.
15. Фіцула М. М. Педагогіка: посібник / М. М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2003. – 527 с.

